

ПРАВОВІ ОСНОВИ НАДАННЯ КРЕДИТІВ ДЛЯ ОТРИМАННЯ ОСВІТИ

Якубовський Р.В.,
к.ю.н., доцент кафедри правового регулювання економіки
і правознавства юридичного факультету
Тернопільський національний економічний університет

У статті здійснено аналіз правового механізму надання пільгових довгострокових кредитів для здобуття освіти у вищих навчальних закладах, визначено позитивні та негативні положення такого механізму. Запропоновано державне пільгове кредитування для отримання освіти у навчальних закладах врегулювати в спеціальному законі «Про державне пільгове кредитування освіти».

Ключові слова: кредит, цільові пільгові кредити, кредитування освіти, фінансування, фінансове забезпечення навчальних закладів.

Якубовский Р.В. / ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ КРЕДИТОВ ДЛЯ ПОЛУЧЕНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ / Тернопольский национальный экономический университет, Украина

В статье проведен анализ правового механизма предоставления льготных долгосрочных кредитов для получения образования в высших учебных заведениях, определены положительные и отрицательные положения такого механизма. Предложено государственное льготное кредитование для получения образования в учебных заведениях урегулировать в специальном законе «О государственном льготном кредитовании образования».

Ключевые слова: кредит, целевые льготные кредиты, кредитование образования, финансирование, финансовое обеспечение учебных заведений.

Yakubowsky R.W. / LEGAL BASIS EXTEND CREDITS FOR RECEIPT OF EDUCATION / Ternopil National Economic University, Ukraine

The article analyzes the legal mechanism granting preferential long-term credits for education in higher educational institutions, established positive and negative position of such a mechanism. It was shown that crediting for education can be carried from the budget and by bank credit. However, receipt of education using the budget has larger advantages over bank credit because the state guarantees favorable conditions of credit repayment and percentages.

Noted that the existing legal mechanisms for providing state preferential long term credits for education does not provide access to public education crediting and does not in full realize the financial support of the state primarily socially disadvantaged people. The state crediting is a means of financial support, whose activities should be aimed on satisfaction of social needs of the individual in obtaining education in educational institutions.

Proposed state preferential crediting for education in educational institutions to regulate in a special law «On state preferential crediting of education». It should reflect the following key provisions: providing state credits to obtain not only higher, also vocational and technical education; the period of study within the resources to provide educational credit payments for the purchase of textbooks, supplies, funds for accommodation and meals and other expenses related to study; educational function of issuing credit transfer state-owned banks, which will simplify the procedures for obtaining preferential state credit and eliminate many middlemen in the way of credit resources for education, create more guarantees control over cash flow and repayment of credits; establish the basic provisions of the treaty education credit; enter bases of long-term credit with deferred pay principal amount of credit and percentages during the whole study period and to the time employment of graduates; provide guarantees for preferential percentages rate on credit and additional benefits to persons who have children, successfully studied, educated for scarce professions in the labor market; provide an additional guarantee for the state in the form surety provided by a bank surety for its default by persons who have received credit.

Key words: credit, target preferential credits, crediting education, financing, financial providing educational institutions.

Зі здобуттям незалежності України відбулися зміни у фінансово-правових відносинах у країні. У галузі освіти з'явилися нові джерела її фінансового забезпечення, зокрема кредитування.

Правовим засадам кредитування освіти присвячені праці К.Г. Грищенка, С.О. Ніщинної, А.О. Монаєнка та ін. Разом із тим постають питання подальшого дослідження правових основ надання кредитів на освіту та внесення пропозицій щодо вдосконалення законодавства в цій сфері.

Метою статті є розкриття особливостей надання кредитів на здобуття вищої освіти в законодавстві України, виокремлення проблемних аспектів та висловлення пропозицій щодо вдосконалення правового механізму надання таких кредитів.

Ключовою умовою кредитування є видача коштів на визначені цілі. Кредити на отримання освіти у навчальних закладах можуть надавати з бюджету та за рахунок банківського кредиту.

На сьогодні тільки державний бюджет може бути основним джерелом кредитування вищої освіти молоді [1, с. 24]. Зауважимо, що, окрім державного бюджету, кошти на надання кредитів можуть бути передбачені в місцевих бюджетах.

Важливим питанням постає необхідність зміни концепції освітнього кредиту на освіту, зокрема щодо на-

дання можливості особистого освітнього кредитування громадян комерційними банками [2, с. 148]. Водночас вважаємо, що надання коштів з відповідних бюджетів у кредит на отримання освіти, на відміну від банківського кредитування, має більші переваги, оскільки держава встановлює гарантії з пільгового відшкодування такого кредиту та відсотків за ним. Фінансова підтримка у формі пільгового довгострокового кредитування державою гарантує соціальну спрямованість системи освіти та підвищує доступність вищої освіти у навчальних закладах, зокрема, для соціально незахищених осіб, котрі не можуть самостійно оплатити навчання.

Державне кредитування для отримання освіти слід розрізняти у широкому та вузькому значенні. У широкому розумінні – це бюджетні кошти, які надають отримувачу для оплати освітніх послуг навчальних закладів. У вузькому – це різновид пільгового довгострокового кредиту на освітні цілі, що включає фінансово-правовий механізм надання та повернення коштів отримувачем із наданням матеріальної підтримки державою.

Правові основи кредитування для отримання освіти закріплені у низці нормативно-правових актів України. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» [3] особи, які навчаються у вищих навчальних закладах, мають право на отримання цільових пільгових державних кредитів для здобуття вищої освіти.

Можливість отримання молодими громадянами України пільгових довгострокових кредитів для здобуття освіти у вищих навчальних закладах за різними формами навчання (незалежно від форм власності) за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів, що закріплюються у відповідних бюджетах окремим рядком, передбачено статтею 11 Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» [4].

Фінансування підготовки фахівців у вищих навчальних закладах здійснюється, в тому числі, за рахунок державних пільгових довгострокових кредитів, що передбачено в Умовах прийому на навчання до вищих навчальних закладів України в 2015 році, які затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 15 жовтня 2014 року № 1172 [5].

Надання пільгових довгострокових кредитів для здобуття вищої освіти молодим громадянам та їх пільгове погашення передбачається залежно від форми власності вузу у відповідних бюджетах і встановлено у Порядку надання цільових пільгових кредитів для здобуття вищої освіти, що затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 16 червня 2003 р. № 916 [6].

Відповідно до Порядку надання цільових пільгових кредитів для здобуття вищої освіти кредит надається виключно для здобуття вищої освіти за будь-якою формою навчання (денною, вечірньою та заочною). До одержувача кредиту ставлять певні вимоги: по-перше, особа повинна бути громадянином України; по-друге, вік – до 28 років; по-третє, успішне складення вступного іспиту чи навчання особи на будь-якому курсі вищого навчального закладу. При цьому кредит особа може отримати виключно один раз на навчання за однією і тією ж спеціальністю для здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста, бакалавра, спеціаліста, магістра.

Кредитні кошти надають за досить складною, на наш погляд, схемою: з відповідного бюджету кошти передбачаються уповноваженому органу для оплати навчання особи у вищих навчальних закладах.

За результатами складання вступних іспитів приймальна комісія вищого навчального закладу ухвалює щодо кожного одержувача кредиту рішення про зарахування абітурієнта до вищого навчального закладу з оплатою його навчання за рахунок кредиту, яке затверджується керівником вищого навчального закладу.

Однією з обов'язкових вимог, які ставлять до одержувача кредиту відповідно до Порядку надання цільових пільгових кредитів для здобуття вищої освіти, є «успішне складання вступного іспиту». Проте згідно з постановами Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 р. № 1095 «Деякі питання запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти» [7] та від 31 грудня 2005 р. № 1312 «Про невідкладні заходи щодо запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти» [8] у нашій державі діє зовнішнє незалежне оцінювання навчальних досягнень випускників навчальних закладів системи загальної середньої освіти, за результатами якого проводиться конкурсний відбір для навчання у вищих навчальних закладах та яке є вступними випробуваннями до цих закладів. Відповідно до Умов прийому на навчання до вищих навчальних закладів України в 2015 році зарахування вступника з оплатою його навчання за рахунок державного пільгового довгострокового кредиту здійснюється за заявою вступника, яку він подає до приймальної комісії, на підставі результатів участі в конкурсі відповідно до встановленої вищому навчальному закладу квоти. Однак не конкретизується, в якій саме формі проводиться конкурсний відбір для здобуття освіти на підставі кредиту: зовнішнього незалежного оцінювання, вступного іспиту чи в іншій формі. Тому наявні розбіжності потрібно узгодити в Порядку надання цільових пільгових кредитів для здобуття вищої освіти та Умовах

прийому на навчання до вищих навчальних закладів України в 2015 році.

Одержувач кредиту укладає угоду з керівником вищого навчального закладу. Якщо одержувач кредиту є неповнолітнім, зазначену угоду укладають його батьки або особи, які їх замінюють. Коли одержувач кредиту досягне повноліття, він переукладає угоду з вищим навчальним закладом.

За отриманий кредит сплачується 3 відсотки річних протягом 15 років. Важливе значення має те, що кредит повертається до відповідного бюджету починаючи з дванадцятого місяця після закінчення навчання у вищому навчальному закладі з виплатою щороку однієї п'ятнадцятої частини загальної суми одержаного кредиту та відсотків за користування ним.

Позитивною нормою є державні гарантії молодим громадянам, які мають дітей та отримують освіту у вищих навчальних закладах, щодо звільнення від сплати відсотків за користування пільговим кредитом та часткового звільнення від сплати кредиту за рахунок держави. Так, громадяни, які не мають дітей, сплачують кредит за стандартною процедурою з відсотковою ставкою у розмірі три відсотки річних від суми заборгованості з кредиту. На осіб, котрі мають дітей, поширюється низка пільг: при наявності однієї дитини – звільнення від сплати відсотків за користування кредитом; двох дітей – за рахунок бюджетних коштів погашається 25 відсотків суми зобов'язань з кредиту; трьох і більше дітей – 50 відсотків суми зобов'язань з кредиту. Поширення пільг розпочинається з дати народження першої та кожної наступної дитини. Тому держава створює сприятливі умови для здобуття освіти молодими особами, які виховують дітей.

Отже, запроваджено особливий механізм, за яким кредит стає безоплатним та частково безповоротним. Безоплатність проявляється у звільненні від сплати відсотків при наявності однієї дитини та при народженні кожної наступної. Часткова безповоротність виникає при погашенні 25 чи 50 відсотків державою і сплаті лише частини коштів для одержувача кредиту. Для державного пільгового кредитування освіти такий механізм є абсолютно новим, проте, на наш погляд, позитивним, оскільки держава здійснює соціальні функції із забезпечення добробуту своїх громадян.

З метою заохочення одержувачів кредиту до успішного навчання необхідно запровадити систему пільг особам, що мають вагомий навчальний здобуток. Наприклад, особи, які за підсумками навчання отримали диплом з відзнакою, звільняються від сплати відсотків за кредитом. Це буде стимулом для більш якісного засвоєння навчального матеріалу особами, що здобувають вищу освіту та отримують кредит.

Слід зазначити, що в Порядку надання цільових пільгових кредитів для здобуття вищої освіти закріплено положення про дострокове повернення кредиту, надання відстрочки та умови його неповернення.

Так, одержувач кредиту може повернути кошти раніше встановленого в угоді строку. Відстрочка повернення кредиту продовжується на період строкової військової служби одержувача кредиту або перебування у відпустці з догляду за дитиною до трьох років.

Неповернення кредиту та відсотків за користування ним можливе у разі настання на момент виплати смерті одержувача кредиту або встановлення йому інвалідності I групи. Крім того, особа може не повернути кредит та відсотки за користування ним, якщо вона після закінчення вищого навчального закладу пропрацювала за фахом не менше ніж 5 років у державному або комунальному закладі чи установі в сільській місцевості, що повинно підтверджуватися щороку на момент оплати довідкою з місця роботи. Однак таке положення може на практиці спонукати до неправомірних дій щодо ухилення від сплати кредиту,

тому воно повинно бути виключене з Порядку надання цільових пільгових кредитів для здобуття вищої освіти.

Існуючий правовий механізм надання державних пільгових довгострокових кредитів для здобуття освіти не створює доступності державного кредитування освіти та не дає повною мірою реалізувати матеріальну підтримку держави насамперед соціально незахищеним верствам населення. Державне кредитування є засобом фінансового забезпечення, діяльність якого повинна бути спрямована на задоволення суспільних потреб особистості в отриманні освіти у навчальних закладах.

У сфері кредитування вищої освіти існують також інші проблеми. Так, керівники вищих навчальних закладів не завжди витрачали кошти за цільовим призначенням, часто коштами, що надавались для кредиту, розраховувалися за комунальні послуги та купували комп'ютери, угоди про надання кредиту в багатьох випадках укладалися без участі банківської сторони або не склалися взагалі, і не велася відповідна бухгалтерія; набула поширення практика, коли студентів, що отримували кредит, переводили на бюджетну форму навчання, відраховували, але при цьому вивільнені кошти до бюджету не повертались [9, с. 131].

Таким чином, для вдосконалення правового механізму надання кредитів, забезпечення гарантій їх повернення на пільговій основі, поліпшення соціальної спрямованості системи освіти та підвищення її доступності, в тому числі для створення можливості отримання освіти

у навчальних закладах соціально незахищеним громадянам, необхідно державне пільгове кредитування для отримання освіти у навчальних закладах закріпити у формі спеціального закону «Про державне пільгове кредитування освіти». У ньому слід відобразити такі основні положення: надання державних кредитів на отримання не тільки вищої, а й професійно-технічної освіти; на період навчання забезпечити в межах коштів освітнього кредиту оплату витрат на купівлю підручників, навчального приладдя, коштів на проживання та харчування, інших витрат, що пов'язані з навчанням; функції з видачі освітнього кредиту передати державним банкам, що спростить процедури отримання пільгового державного кредиту та усуне безліч посередників на шляху залучення кредитних ресурсів на освіту, створить більші гарантії контролю за рухом коштів та погашенням кредитів; встановити основні положення договору освітнього кредиту; ввести засади про довгостроковий характер кредиту з відстрочкою сплати основної суми кредиту та відсотків протягом усього періоду навчання і до часу працевлаштування випускника; забезпечити гарантії щодо пільгової відсоткової ставки за кредитом та додаткові пільги особам, що мають дітей, успішно навчалися, здобували освіту за дефіцитними спеціальностями на ринку праці; передбачити додаткову гарантію для держави у формі поручення, що надається банку поручителем, за невиконання зобов'язань особами, що отримали кредит.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрієнко В. М. Механізми кредитування освітніх послуг : [монографія] / В. М. Андрієнко, Т. В. Белопольська, Г. В. Пашенко ; Донецький нац. ун-т. – Донецьк : Юго-Восток, 2008. – 188 с.
2. Монаєнко А. О. Правовий механізм фінансування у сфері освіти / А. О. Монаєнко // Вісник Академії правових наук України. – 2007. – № 3 (50). – С. 143–149.
3. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37-38. – Ст. 2004.
4. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні : Закон України від 05.02.1993 р. № 2998-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 16. – Ст. 167.
5. Про затвердження Умов прийому на навчання до вищих навчальних закладів України в 2015 році : Наказ Міністерства освіти і науки України від 15.10.2014 р. № 1172 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 91. – Ст. 2616.
6. Про затвердження Порядку надання цільових пільгових державних кредитів для здобуття вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.06.2003 р. № 916 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 25. – Ст. 1203.
7. Деякі питання запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.08.2004 р. № 1095 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 34. – Ст. 2262.
8. Про невідкладні заходи щодо запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 31.12.2005 р. № 1312 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 1. – Ст. 34.
9. Николаєнко С. М. Вища освіта – джерело соціально-економічного і культурного розвитку суспільства / С. М. Николаєнко. – К. : Знання, 2005. – 319 с.